

Leyla KAPLAN

Beşa Ziman û Edebiyata Kurdî- Zanîngeha Mardin Artukluyê/Turkiya

PUXTE:

Gotinên pêşyan di nav xwe de hemû mijar û bûyerên ku bi jiyana mirovan a rojane re eleqeder in dihevin. Ji ber vê yekê gotinên pêşyan ji bo naskirina civak an jî miletan roleke girîng dilîzin. Gotinên pêşyan ên kurmançî jî ji ber van sedeman gelek fonksiyonel in. Her çiqas xebatên akademîk yê li ser gotinên pêşyan ên kurmançî hebin jî hejmara van xebatan kêmtir in û xebatên li ser gotinên pêşyan ên kurmançî zehfî ji berhevkirin û weşandinê pêk tên. Di nav xebatên kurdî de li ser berawirdkirina gotinên pêşyan ên kurdî û tirkî jî kêmtir xebat hatine kirin. Di vê xebatê de armanca sereke berawirdkirineke di navbera gotinên pêşyan ên kurdî û tirkî de ye. Ji bo pêkanîna vê armançê gotinên pêşyan ên kurmançî yê ku li hemberê wan di tirkî de jî hene hatin diyarkirin û nivîsandin. Hate dîtin ku beramberê 178 heb gotinên pêşyan ên kurmançî di tirkî de jî hene û ji van 178 gotinên pêşyan 33 heb rasterast wek wergerên hev in. Hejmara van gotinên pêşyan dide xuyakirin ku du miletên ku bi sedan sal in bi hev re dijîn li ser hev bandor kirine û gotinên pêşyan ên hevpar bi kar anîne.

Peyvên Serekî: *Gotinên pêşyan ên kurmançî, gotinên pêşyan ên tirkî, berawirdkirin*

BEŞA YEKEM:

1. Gotinên Pêşyan

1.1. Pênaseya Gotinên Pêşyan

Gotinên pêşyan di tirkî de “*atasözü, atalar sözü*”, di inglîzî de wek “*proverb*” tê bikaranîn. Di kurmançî de wek “*gotinên pêşyan, gotinên mezinan*”, di zazakî de “*vateyêverênan*”, di soranî de wek “*pendê pêşyan*” tê bikaranîn. Di osmanî de ji gotinên pêşyan re “*darb-ı mese*” dihat gotin. Beriya ku em li ser taybetmendiyên gotinên pêşyan bisekinin em ê cihê bidin çend pênaseyên gotinên pêşyan ku aliyê lêkolînerên mijarê ve hatine kirin:

“*Gotinên têrwate ne ku xwe dispêrin ceribandîna bav û kalên me. Ev ceribandîna piştî demên dirêjhatine bidestxistin ku darazan bi awayekî giştî dixê nav ramanên zanistî an jî pendgirtinê. Ji teşeyên qalibgirtî pêk tên û ji aliyê gelemperiya civakê ve hatine pejirandin*” (Aksoy, 1994:37)

“*Gotinên bav û kalên me yê ku bi cerebeya hezaran salan kemilî, bi demê re bi qalibên mayînde teşe girtî û teva qalib û teşeyên xwe ên ku veguherîne raman, pend û şîretên giranbiha û di heman demê de ji aliyê gel ve hatine pejirandin re tên gotin*” (Öncü, 2019: 13).

“*Gotinên pêşyan; hevokên bi darazî, hukmî û bi pendî li nava gel ji bo vegotin û rexneya tiştekî û bûyerekê an ramanekê hatine zimên*” (Mazî, 2018: 15).

“Gotinên pêşyan, darb-ı mesel. Ji wan gotinên xwedî hikmet yên bi kêm pêşyan hatine vegotin û bûne malê gel re tê gotin. Gotinên pêşyan gotinên kevin in ku bi hunerên vegotinê hatine ve hatine nuxumandin. Ev di nav kurtbûn û xwerûtîyê de hin rastiyan vedibêjin, lê nayê zanîn ku ev gotinên puxtedar ji aliyê kê ve û kengê hatine gotin” (Kunos, 1978: 157).

“Gotinên pêşyan, gotinên qalibgirtîyên ku di demên berê de ji aliyê pêşyan ve hatine gotin û ceribandinên wan ên cûr bi cûr nîşan didin û nîfş bi nîfş heta roja me neqilîkirin wekî ‘gotinên pêşyan’ tên binavkirin” (Yıldırım, 2012: 389).

“Gotinên pêşyan, texlîdeke ji wêjeya gelêrî ye ku, serborî, tecrîbe û rabirdûya civakan bi awayekî zargotinî û bi bandor rave dike. Gotinên pêşyan; raman û hestên rayagîştî, nexşerêya helwesta jiyana neteweyî, rengvedana zanîst û çanda gel, paxşaneyê daneheva civakî û hilberînên binehişa kolektîfî ye” (Öztürk, 2015: 321).

Ji van pênaseyan jî tê fêmkirin ku gotinên pêşyan gotinên qalibgirtî ne û bi tecrubeyên mezinan yên sedsalane şikl girtine û nîfş bi nîfş heta roja me hatine. Gotinên pêşyan ji aliyê gel ve hatine pejirandin û bi demê re hatine bikaranîn û bi vî awayî ji windabûnê xelas bûne. Ji ber ku ev gotin cara ewil ji aliyê kê ve hatine gotin nayê zanîn bûne anonîm yanê malê gel in.

1.2. Taybetmendiya Gotinên Pêşyan

Gotinên pêşyan darazî û hukmî ne. Gotinên pêşyan hukum dikin û darazî ne. Bo mînak *“Tu pê li cihê şil nekî, tu naçerixî”, “kesê xêrê naçe dêrê”*. Ev gotinên pêşyan encamên darizandinê ne û di dawiya wan de hukum heye. Dixwaze bibêje ku tu vê tevgerê nekî ev bûyer nayê serê te an tu bikî, evê bê serê te.

Gotinên pêşyan hevokên bi qalib in. Ew di nava gel de bi demê re bûne qalib û bi rêzabendî hatine zimên. Bi qalibbûn û rêzabendîya wan ji bo ku gotin neyên jibîrkirin û hê xweş bê fêmkirin an belav bibin hatiye holê. Mînak: *“Şer şêr e, çî jin e çî mêr e”, “Çavê li deriya xwelî li seriya”, “Menêr li mirûz, binêr li gurûz”* û hwd.

Gotinên pêşyan malê gel in, nivîskarên wan ne diyar in. Gelêrî- anonîmbûna wan taybetmendiyeke sereke ye. Mirov dikare bibêje zehfê gotinên pêşyan ji aliyê her kesî ve tê zanîn. Mirovên xwende û nexwende, jin, mêr her kes pir an jî hindik gotinên pêşyan dizanin û bi kar tînin. Ev jî xuya dike ku gotinên pêşyan ji nava gel derketiye û di nava gel de dijîn.

Gotinên pêşyan bi piranî mecazî ne. Mecaizbûn ji bo gotinên pêşyan taybetiyeke girîng e. Wek mînak em dikarin bibêjin *“Ar di kûtikê kevn de ye”* an *“Agir di qurman de ye”*. “Ar” di wateya “hêz” an “zanebûnê” de ye. “Kûtik” jî di wateya “kal” an “pîr” de ye. Tê wê wateyê ku hêz û zanebûn bi mirovên kal re heye.

Gotinên pêşyan pendî ne, ji bo mirovan dibin pend û ronahî û şîret. Di gotinên pêşyan de şîret heye. Carinan bav ji lawê xwe re dibêje lawo; *“Golîkê malê ji gayê malê natirse”*. Ev tê wateya ku mirov ji lêzimên xwe fedî nakin an bi hêsanî mirov dikarin yên nêzikê xwe rexne bikin. Di vê derê de, bav li lawê xwe şîretê dike û dibêje, *“Divê tu li yê herî nêzikî xwe miqate û haydar bî”*.

Gotinên pêşyan netewî ne. Gotinên pêşyan li gor rewş, civak, çand û erdnîgariya netewan hatine gotin. Lê ev yek ne pir qutibirî ye. Carinan gotinên cînanan jî hatine bikaranîn. Ji ber koçberiyê, ji ber sînor guherandinê, ji ber şer û bindestiyê; hinek gotinên pêşyan bûne navnetewî û lig eleka netewan bi heman wateyê jî tê bikaranîn. Lê

ev rewş dîsa netewîbûna wan winda nake. Gotinên pêşyan ne wek biwêjan ku li nava welatekî din neyên fêmkirin. Li gelek welatan hinek gotin hatine afirandin û pir nêzî hinekên welatên din in. Mijara netewîbûna gotinên pêşyan ji wateyên wan tê fêmkirin. Mirovên netewan an gelê welatan, li ser çipir mijûl dibin an kul û êşên wan bi piranî çî bin gotin jî bi piranî li ser wê yekê hatine afirandin. Bo mînak di kurdî de dibêjin “*Bi gulekê nabe bihar*”; di tirkî de dibêjin “*Bir çiçekleyaz olmaz*”; di Îngilîzî de dibêjin “*One swallow does not make a summer*” (Mazî, 2018: 17-20).

Herçiqas gotinên pêşyan yên dirêj hebin jî bi piranî kurt in û ji hevokekê an jî du hevokan pêk tên. Wek mînak em dikarin bibêjin “Aqlê sivik barê giran e”, “Kurmê şîrî heta pîrî” (Keskin, 2019a: 300; Keskin, 2019b: 19).

Gotinên pêşyan ji aliyê afirandinê ve lihevhatî ne. Bo mînak “*Mirovê sebrê, melîkê Misrê*” (Keskin, 2019a: 300).

Hin gotinên pêşyan hene ku tevî hunera edebî ya peyvê, fablî ne jî. Bo mînak: “Sibatoka dînik dibêje ez weyn dikim /Dur o danekî ji xweka Adarê deyn dikim/ Postê gîskan bi ser sergo de wer dikim” (Yıldız, 2017: 217).

Rastbûna gotinên pêşyan ji aliyê herkesî ve tên pejirandin. Weke ku di gotinên pêşyan de hene: “*Peyvê kalan, nexşê beran*”. “*Gotinê kalan, betal nabin*” (Öncü, 2019: 21).

1.3. Yekem Xebatên Li Ser Gotinên Pêşyan Ên Kurmancî

Her çiqas li ser gotinên pêşyan ên kurmancî hin xebat hatibine kirin jî ev xebat piranî berhevkin û nivîsandina gotinên pêşyan bûne û xebatên akademîk ên li ser gotinên pêşyan zêde nehatine kirin. Bi taybetî di hin kovaran de hin rêzegotarên bi gotinên pêşyan re eleqedar hatine weşandin. Em ê li vir zêdetir li ser kovarên ku tê de xebatên li ser gotinên pêşyan hene bisekinin.

Kovara Jînê ji yekem çavkaniyan e ku tê de li ser gotinên pêşyan rêzegotar hatine weşandin. Ev rêzegotar ji aliyê Law Reşîd û Hîlmiyê Siwêrekî ve hatine nivîsandin. M. Emîn Bozarslan li ser kovara Jînê dixebite û behsa xebatên Law Reşîd û Hîlmiyê Siwêrekî jî dike: Ew peyvên pêşyan ên ku ji aliyê Law Reşîd ve hatine berhevkin û nivîsandin di pênc jimareyên Kovara Jînê de derketine. Jimareyên kovarê: 3, 4, 5, 7 û 8 e. Dîsa di heman kovarê de gotinên pêşyan ên ku Hîlmiyê Siwêrekî berhev kirine di hejmarên 14, 19 û 24an de hatine weşandin (Bozarslan, 1985: 73). Ev rêzegotarên di derheqê gotinên pêşyan de bi zimanê tirkî û bi navê “*Kürdlerde Durûb-ı Emsal*” tên çapkirin. Ev xebat wek xebata yekem a di derheqê gotinên pêşyan de tê dîtin (Keskin, 2019a: 297).

Di kovara Hawarê de di sala 1942an de di pênc hejmarên li pêy hev de ji aliyê Tawûsparêz ve berhevkinên gotinên pêşyan ên Kurmancî hatine weşandin. Tawûsparêz di vê rêzenivîsa xwe de derbarê gotinên pêşyan de tu pênase, şîrove yan jî raman diyar nekiriye û rasterast van gotinên ku berhev kiriye veguhizandiye û li pêy wan jî wergerên wan yên zimanê Frensîzî tomar kiriye. Giringiya vê hewldanê ew e ku, ev xebat derbarê gotinên pêşyan ên kurmancî de di nav ên ewilîn de ye û her wiha taybetmendiyeke wê yeka din jî ev e ku sernivîsên van nivîsan ne bi kurdî bi Frensîzî hatiye danîn (Öztürk, 2015: 333).

Kovareke din ya ku cih daye derheqê gotinên pêşyan ên Kurmancî kovara Warê ye. *Veroj Seîd* di vê gotarê de sê gotarên di derheqê gotinên pêşyan de weşandiye (Öztürk, 2015: 334).

Kovara *Kurd Teawun we Tereqqî*, di hejmara 6an de “berhevoka gotinên pêşyan” daye çapkirin. Dîsa di kovara *Rojî Kurd* de Xelîl Xeyalî yê Mûtîkî, gotarek li ser ferheng, berhevkirina gotinên pêşyan û kilaman nivîsiye (Yıldız, 2017: 219).

BEŞA DUYEM:

2. BERAWORDKIRINEK DI NAVBERA GOTINÊN PÊŞYAN ÊN KURMANCÎ Û TIRKÎ DE

Di vê beşê de gotinên pêşyan yên kurdî bi awayekî alfabetîk hatine dayîn. Li hemberê her gotinê gotinekî pêşyan ên tirkî hatiye nivîsîn. Ev gotinên pêşyan an rasterast wekî wergera wê ya kurdî ye an jî gotinekî ku ji bo heman rewşê hatiye gotin e. Di vê beşê de tenê gotinên pêşyan yên di her du zimanan de li şûna hev û ji bo heman rewş an jî bûyerê dikarin bînin gotin hatine bijartin.

Me pêşî li gorî alfabayê gotinên pêşyan ên kurdî rêz kir. Piştî nivîsandina gotinên pêşyan ên kurdî me li lib û lib wateya wan jî nivîsand. Piştî wateya gotinê pêşyan di tirkî de ew gotin li beramberî kîjan gotinê hatibe bikaranîn me ew gotinê pêşyan jî nivîsand. Mînakên ku me tespît kirine ev in:

2.1. Gotinên Pêşyan Ên Kurmancî Yên Bi Tîpa “A”yê Dest Pê Dikin

“Agir ket mala derewînan, kesî bawer nekir (Oncu, 2014: 15).” “Agir kete mala derewînan kesî jê bawer nekir (Mazî, 2018: 72; Aydoğdu, 2020: 11)” “Agir girt mala derewînan, kesî bawer nekir (Bingöl, 2014: 9)” Ev gotin li ser derewînan hatiye gotin. Kesên ku derewînan dikin rojekê xelk bi wan dihesa. Dema ku xelk pê hesiya êdî rast jî bibêjin kes ji wan bawer nake. “Yalancının evi yanmış kimse inanmamış (Aksoy, 1994: 465)”.

“Ahê feqîran namîne ji mîran re.” “Ahê bizina kol namîne ji ya biqiloç re.” “Ahê sêwiyan namîne ji zaliman re.” Ahê vî destî namîne ji wî destî re (Oncu, 2014: 17).” Her kesek ji ber kirinên xwe yên xirab dê cezayê xwe bibîne. Ahê mazlûman namîne ji zaliman re. “Kimsenin ahi kimsede kalmaz (Aksoy, 1994: 364)”.

“Aqil di seriyan de ye, ne di rihan de ye (Oncu, 2014: 19).” Biaqilî bi temenê mirovan ve girêdayî nîne; bi zanîn û şarezatiya mirov ve girêdayî ye. “Akıl yaşta değil, baştadır (Aksoy, 1994: 131).

“Aqil serdestî aqil e (Oncu, 2014: 29; Aydoğdu, 2020: 14)” “Aqil ji aqilan zêde ye (Çaçan, 2015: 68)” Mirov der barê tiştekî de yan di mijarekê de çiqas gihîştî û zana be jî, hê ji mirov gihîştîr û zanatir hene, lewre divê mirov bi hev bişêwîre. “Akıl akıldan üstündür (Aksoy, 1994: 128)”.

“Av ava biçûkan, peyv peyv mezinan (Oncu, 2014: 25).” Biçûk nikarin xwe li ber tîbûnê ragirin, lewre avê pêşî didin wan. Lê mafê xebirdanê yê mezinan e, ji ber ku kesên mezin dinyadîtî ne û wisa tê bawer kirin ku ew baştir dizanin. “Su küçüğün, sofrası (söz) büyüğün (Aksoy, 1994: 434)”.

“Avzêr kirin teneke, dîsa kire teqereq (Oncu, 2014: 29).” Heger kesekî bê esil be tu çiqas cil û xuyandina wî biguherîni jî xuy û xisletê wî nayê guhertin. “Eşeğe altın semer vursalar yine eşektir (Aksoy, 1994: 272)”.

2.2. Gotinên Pêşyan Ên Kurmancî Yên Bi Tîpa “B”yê Dest Pê Dikin

“Barek pirtûk li kerê bikî, ker dîsa ker e (Oncu, 2014: 36)”. Hin kes hene çiqas bixwînin jî di kesayetiye wan de zêde tiştek naguhere. “Eşege altin semer vursalar yine eşektir (Aksoy, 1994: 272)”.

“Barîna baranê ji tavê xuya ye (Oncu, 2014: 36)”. Divê mirov nîşanên hin tiştan bizanibe. Hin tişt ji nîşanên xwe diyar in ka tên an nayên. “Perşembenin gelişi çarşambadan bellidir (Aksoy, 1994: 414)”.

“Behr bi devê segan nalewite (Oncu, 2014: 39)”. “Behr bi devê kûçika heram nabe (Aydoğdu, 2020: 25)”. Mirovêkî nezan nikare dewlemendiya (ji aliyê zanistiyê ve) mirovêkî zana bilewitîne û têk bibe. “Altın yere düşmekle pul olmaz” “Altın yerde paslanmaz, taş yağmurdan ıslanmaz (Aksoy, 1994: 144)”.

“Beq danîne ser bera neqşîn, dîsa xwe kiriye heriyê (Oncu, 2014: 41)”. Hin tişt çiqas baş bin jî bi kerî hin kesan nayên, her kes ji tiştên li gorî naskirin û mercên xwe hez dike. “Bülbülü altın kafese koymuşlar, “ah vatanım” demiş (Aksoy, 1994: 208)”.

“Bi ava hindik aş nagere (Oncu, 2014: 53)”. Pêwîst e mirov têra heyîna xwe pergala xwe bigerîne, tiştên mezin li ser bingehên biçûk û kêr çênabin. “Lafila (lakırdı ile) peynir gemisi yürümez (Aksoy, 1994: 383)”.

“Bibare nebare, meha adarê xedar e (Bingöl, 2014: 26)”. Di meha adarê de hêj sermaya bixeter derbas nebûye. Her çendî ew meh meha biharê jî tê hesabkirin lê divê ewlêyî lê neyê. “Mart kapıdan baktırır, kazma kürek yaktırır (Aksoy, 1994: 387)”.

“Bi darê zorê xweşqurbankî nabe (Oncu, 2014: 55)”. Dema yek ji mirov hez neke mirov nikare bi darê zorê xwe pê bide hezkirin. “Zorla güzellik olmaz (Aksoy, 1994: 485)”.

“Bi destekî çepik li hev nakevin (Oncu, 2014: 55)”. Mirovêkî çiqas jêhatî be jî wekî du mirovên bi hev re ne jêhatî ye. “Bir elin sesi çıkmaz”. “Bir elin nesi var, iki elin sesi var (Aksoy, 1994: 195)”.

“Bi gotegot mirov naçe cot (Oncu, 2014: 57; Aydoğdu, 2020: 30)”. Kar bi kirinê çê dibin, tenê bi xebirdanê ne mirov dikare dest pê bike ne jî biqedîne. “Lafila (lakırdı ile) peynir gemisi yürümez (Aksoy, 1994: 383)”.

“Bi lez ket, dereng ket (Oncu, 2014: 59; Aydoğdu, 2020: 37)”. Hin kes ji bo ku karê xwe zû biqedînin lez dikin û ji ber lezkirinê jî xelet dikin û dizivirin serî careke din dest pê dikin. Lewre dereng dimînin. “Acele yürüyen yolda kalır” “Acele işe şeytan karışır (Aksoy, 1994: 107)”.

“Bi pirsê mirov diçe Qudsê.” “Bi pirsê mirov diçe Şamê (Oncu, 2014: 60, 61)”. Mirov di jiyana xwe de gelek tiştan bi pirsan hînî dibê. “Sora sora Bağdat (Kâbe) bulunur (Aksoy, 1994: 430)”.

“Bihar bi kulîlekê nayê (Oncu, 2014: 66)”. “Dinya bi gulekê nabe bihar (Mazî, 2018: 153)”. “Bi gulekê bihar nayê (Bingöl, 2014: 28)”. Dema îşaretek spehî lê belê biçûk derbikeve holê, umîdekê dide meriv, lê belê ew nayê wê wateyê ku ew armanca tê hêvîkirin çêbûye. “Bir çiçekle yaz olmaz (gelmez) (Aksoy, 1994: 193)”.

“Bila dereng be lê ne bizehmet be (Oncu, 2014: 70)”. Heger mirov bixwaze tiştekî saxlem bike divê mirov baş li ser bisekine û zor nediyê ku di demeke kin de biqedê. “Geç olsun da güç olmasın (Aksoy, 1994: 284)”.

“Bila dil bi dil be, bila welatê dûr be, bila tûrê parsê li mil be, binê tûr jî qul be.” “Bila dil bi dil be, lihêf ji heft cihî qul be, balgih jî kevir be (Oncu, 2014: 70)”.

Dema jin û mêr bi dilê hev bin, tu tiştê wan tune be jî yan jî zêde feqîr bin jî dîsa xema wan nîn e. **“İki gönül bir olursa (olunca) samanlık seyran olur** (Aksoy, 1994: 322)”.

“Bila mirina kerêji ceh be (Oncu, 2014: 75)”. Bila mirina mirov ne ji tunebûnê be, bila ji têrbûnê be. **“Atın ölümü arpadan olsun** (Aksoy, 1994: 162)”.

“Binçengek ne bes e ji du zebeşan re (Oncu, 2014: 80)”. Mirov nikare tiştên ji qeweta xwe zêdetir bike. Mirov nikare du karan bi hev re bike. **“İki karpuz bir koltuğa sığmaz** (Aksoy, 1994: 322)”.

“Bizin bi bizinitiya xwe cihê xwe paqij dike (Oncu, 2014: 87)”. Warê mirov divê paqij be. Paqijî ji jiyîna mirov re şert e. **“Arslan yatağından (yattığı yerden) bellidir (belli olur)** (Aksoy, 1994: 154)”.

“Bizin bi lingê xwe, mî bi lingê xwe bi dar ve ye (Oncu, 2014: 87)”. **“Mî bi lingê xwe, bizim bi lingê xwe** (Öncü, 2019: 31)”. Her kes ji jiyana xwe berpirsyar e, kî çi bike dê berdêlê wê bide. **“Her koyun kendi bacağından asılır** (Aksoy, 1994: 312)”.

“Bizin ketiye derdê serê xwe, şivan ketiye derdê bezê bizimê (Oncu, 2014: 88)”. Hin kes dikevin derdê canê xwe, lê hin kes jî dikevin derdê fêdeya ku dê jê were. **“Koyun can derdinde kasap yağ derdinde** (Aksoy, 1994: 370)”. **“Keçiye can kaygısı, kasaba yağ kaygısı** (Aksoy, 1994: 354)”.

“Bûk li hespê ye, hevsar li destê Mistê ye, kes nizane qismetê kê ye (Oncu, 2014: 90)”. **“Bûk li ser hespê ye, kes nizane nesîbê kê ye** (Oncu, 2020: 31)”. Heta mirov dawiya bûyeran an jî ya tiştan nebîne, mirov nikare bi biryar biaxeve. **“Gelini ata bindirmişler ‘ya nasip’ demiş** (Aksoy, 1994: 286)”.

2.3. Gotinên Pêşyan Ên Kurmancî Yên Bi Tîpa “C”yê Dest Pê Dikin

“Can li ber mal e (Oncu, 2014: 94)”. Can serdestî mal e, çi bûyerên nebaş bibin bila bi serê mal de bên, ne bi serê can de bên. Yan jî mal wekî can girîng e. Bûyer ha hate serê mal, ha hate serê can, ferq tune. **“Cana gelecek (kaza, zarar) mala gelsin** (Aksoy, 1994: 211)”.

“Caniya çê, ji ber hespê belî ye (Oncu, 2014: 95; Aydoğdu, 2020: 42)”. Kesên baş di şopa yê baş de tên. Kesên baş başiyê li pey xwe dihêlin. **“Anasına bak kızını al, kenarına (kıyısına, tarağına) bak bezini al** (Aksoy, 1994: 147)”.

“Cer di riya avê de dişikê (Bingöl, 2014: 44)”. Meriv di riya kê û di riya çi de bixebite wê di wê rê de jiyana xwe jî bide. **“Su testisi suyolunda kırılır** (Aksoy, 1994: 434)”.

“Cihê ku agir lê neyê kirin, dû jê ranabe (Oncu, 2014: 97; Aydoğdu, 2020: 43)”. Dema ku mirov bi karên xerab re mijûl nebe kes di der heqê mirov de tewş xeber nade. **“Ateş olmayan yerden duman çıkmaz** (Aksoy, 1994: 161)”.

“Cihê ku agir pê ketî dişewite (Oncu, 2014: 97; Aydoğdu, 2020: 43)”. Êş, kul û keder li kû bikeve wê derê diêşîne. **“Ateş düştüğü yeri yakar** (Aksoy, 1994: 161)”.

“Cîran hewceyê ava cîran e (Bingöl, 2014: 45)”. Ji ber nêzîkiya malên me ji xizmen xwe bêhtir em bi cîranên xwe re rû bi rû dimînin. Em bi wan re di piştewaniyeke beramber de ne. **“Komşu komşunun külüne (tütününe) muhtaçtır** (Aksoy, 1994: 368)”.

“Cîranê temah mirov xwedî mal dike (Oncu, 2014: 102)”. Dema ku cîranên mirov kesên destgirtî bin ji bo ku mirov mihtacê wan nebe zêdetir dixebite da ku ji wan tiştêkî nexweze. **“Kötü komşu insanı (adamı) hacet (mal) sahibi eder** (Aksoy, 1994: 375)”.

2.4. Gotinên Pêşyan Ên Kurmancî Yên Bi Tîpa “Ç”yê Dest Pê Dikin

“Çar mirov ji yekî re bibêjindîn e, dîn dibe (Oncu, 2014: 104)”. Di jiyana mirov de bal û dîtinên xelkê yên di der heqê mirov de ji bo mirov girîng in. “**Bir adama kırk gün (deli dersen deli, akıllı dersen akıllı olur) ne dersen o olur** (Aksoy, 1994: 191)”.

“Çend derzî li şûjinekê werin hev, wê pê kanibin (Oncu, 2014: 109)”. Ku kesên jar û belengaz yek bin dê hêzeke xurt derkeve holê. “**Bir (tek) elin var, iki elin sesi var. (Bir elin sesi çıkmaz.)** (Aksoy, 1994: 195)”.

“Çê kiro bi xwe kiro, xerab kiro bi xwe kiro (Oncu, 2014: 110)”. Mirov çî dike bi xwe dike. Mirov heger baş be dê başî bibîne, xerab be dê xerabî bibîne. “**Ne doğarsan aşına, o çıkar karşına (kaşığına)**” “**Ne ekersen onu biçersin** (Aksoy, 1994: 395)”.

“Çêlikên şêran jî şêr in (Oncu, 2014: 110)”. Kesên mêrxas zêçên wan jî mêrxas in. “**Anasına bak kızını al, kenarına (kıyısına, tarağına) bak bezini al** (Aksoy, 1994: 147)”.

“Çîniyek goşt hezar eybî vedişêre (Oncu, 2014: 114)”. Kesên jar kêmasiya bejna wan ji rû ve dixuye. Kesên zexm kêmasiya bejna wan goştê wan vedişêre. An jî heyîn kêmasiyên mirov vedişêre. “**Bir dirhem et bin ayıp örter** (Aksoy, 1994: 194)”.

“Çiya bi çiya nakevin, çav li çavan dikevin (Oncu, 2014: 116; Mazî, 2018: 124)”. “Çiya rastî çiya nayê, lê meriv rastî merivan tê (Çaçan, 2015: 66)”. “Çiya li çiyayan nakeve, lê çav li çavan dikeve (Bingöl, 2014: 52)”. Çiyayên ji hev dûr hev nabînin lê mirov dûr û nêzik rojekê rastî hev tên. “**Dağ dağa kavuşmaz, insan insana kavuşur** (Aksoy, 1994: 227)”.

“Çiyayê xuya bike ne dûr e (Oncu, 2014: 119)”. Dema mirov qonax û armanca xwe bizanibe, rê ji mirov re bêdawî nayê. Ji ber ku mirov dawiya wê dibîne. “**Görünen dağın uzağı olmaz** (Aksoy, 1994: 292)”.

2.3. Gotinên Pêşyan Ên Kurmancî Yên Bi Tîpa “D”yê Dest Pê Dikin

“Dar bēyi kelem/ gēle nabe (Oncu, 2014: 125)”. Di her başî û xweşiyê de kêmasiyek heye, divê ev yek neyê jibîrkirin. “**Dikensiz gül olmaz** (Aksoy, 1994: 240)”.

“Dara lezê fêkiyên poşmaniyê dide (Oncu, 2014: 128)”. Dema mirov karekî bi lez bike, her tim kêmasiyek tê de dimîne û mirov tim jê poşman dibe. “**Acele işe şeytan karışır** (Aksoy, 1994: 107)”.

“Darbiro daran bibir, hêviyên xwe ji Xwedê nebir (Oncu, 2014: 129)”. Ku karê mirov çiqas zor û zehmet be jî pêwîst e ku mirov hêviyên xwe winda neke, ji ber ku mirov bê hêvî nikare jiyana xwe bidomîne. “**Allah’tan umut kesilmez** (Aksoy, 1994: 140)”.

“Dawiya/Paşiya derewan bostek e (Oncu, 2014: 132; Aydoğdu, 2020: 56)”. Derew çiqas bibawer bin jî, dê di demeke kin de rastiya wan derkeve holê. Ji ber ku bingeha wan tune ye. “**Yalancının mumu yatsıya kadar yanar** (Aksoy, 1994: 465)”.

“Daxwaza qirê bibûya dê teboxê berf bibariya (Oncu, 2014: 132)”. Dema daxwaz û diayên kesên nebaş bihata pejirandin dê jiyan serobino bibûya. “**İtin (köpeğin) duası kabul (makbul) olsa (-ydı) gökten kemik yağar(-dı)** (Aksoy, 1994: 333)”.

“Dengê daholê ji dûr ve xweş e (Oncu, 2014: 139)”. “Dengê defê ji dûr ve xweş e (Mazî, 2018: 135; Bingöl, 2014: 58)”. Gelek tişt û bûyer ji dûr ve xweş xuya dikin lê dema mirov tevî wan dibe mirov dibîne ku ne wekî xuyana xwe ne. “**Davulun sesi uzaktan hoş gelir** (Aksoy, 1994: 229)”.

“Dengê mirinê zû belav dibe (Oncu, 2014: 140)”. Xebera reş û xerab zû belav dibe. **“Kara (kötü) haber tez duyulur (Aksoy, 1994: 343)”**.

“Derb hesin nabire, gotin dibire (Oncu, 2014: 142)”. Carinan ji hin kesan re tirs û lêdan fêde nake, lê bi gotinên xweş gelekî bi hêsanî têne rê. **“Tatlı dil yılanı deliğinden çıkarır (Aksoy, 1994: 444)”**.

“Derdê feqîran nan e, derdê axê dawet û dîlan e (Oncu, 2014: 144)”. Haya kesî ji derdê kesî tune. Her kes di xema çareseriyê derdê xwe de ye. **“Koyun can derdinde, kasap yağ derdinde (Aksoy, 1994: 370)”**.

“Dest heyê ji her destî pîroztir e (Oncu, 2014: 150)”. Li ser rûyê dinê her kes ji hev cuda ye. Mirov çiqas qenc û baş be jî divê mirov bizanibe dibe ku yên ji mirov çêtir jî hene. **“El elden üstündür (ta arşa kadar) (arşa çıkıncaya, varıncaya kadar) (Aksoy, 1994: 261)”**.

“Destê tenê deng jê nayê (Oncu, 2014: 153; Çağan, 2015: 106)”. Kesê tenê nikare zêde tiştekî bike. Çiqas bixwaze bike jî nikare wekî du kesan bike. **“Bir (tek) elin nesi var, iki elin sesi var (Aksoy, 1994: 195)”**.

“Destê tu nikaribî gez bikî, maç bike (Oncu, 2014: 153; Bingöl, 2014:63)”. Dema mirov nikaribe destekî bitewîne yan jî nikaribe bi yekî, divê mirov destê wî maç bike û bi ya wî bike. **“Bükemediğin (ısıramadığın) eli öp, başına koy (Aksoy, 1994: 208)”**.

“Dê bibîne, dotê bistîne (Oncu, 2014: 163)”. **“Dayê bibîne, dotê werîne (Çağan, 2015: 47, Bingöl, 2014: 71)”**. Ji ber ku keç di şopa diya xwe de diçin, nexwe dayika wan çi be ew jî ew in. **“Anasına bak kızını al, kenarına (kıyısına, tarağına) bak bezini al (Aksoy, 1994: 147)”**.

“Di roja teng de dostê baş xuya ye (Oncu, 2014: 167)”. Di rojên teng de dostên baş bi destê mirov digirin û alikariya mirov dikin. **“Dost (iyi dost) kara günde belli olur (Aksoy, 1994: 248)”**.

“Diayên kûçikan qebûl bibûna, dinya wê bibûya selexane (Oncu, 2014: 168)”. Hin kes ji ber ku dilê wan xerab e yan jî daxwazên wan ne baş in, nayên qebûlkin. Dema diayên wan bîst qebûlkin dê dinya bi ser serê xelkê de were xwarê. **“İtin (köpeğin) duası kabul (makbul) olsa (-ydı) gökten kemik yağar(-dı) (Aksoy, 1994: 333)”**.

“Dijminê biaqil, ji dostê bêaqil çêtir e (Oncu, 2014: 169)”. Dijminê biaqil mirov dizane dê çi bike lê hevalê bêaqil mirov nizane dê kengê çibike. **“Akıllı düşman, akılsız dosttan hayırlıdır. (Deli dostun olacağına akıllı düşmanın olsun) (Aksoy, 1994: 128)”**.

“Dil gotinan nabihîze (Oncu, 2014: 171)”. Dil bi giştî li pey daxwaza xwe ye, guh nade gotin û giliyan. **“Gönül ferman dinlemez (Aksoy, 1994: 290)”**.

“Dil ji kê hez bike, pêrî ew e (Oncu, 2014: 171)”. Dema dil ji yekî hez bike ji wî kesî bedewtir li ser rûyê derdê tune ye. Ji ber ku çav ji xeynî wî tiştekî nabîne. **“Gönül kimi severse güzel odur (Aksoy, 1994: 291)”**.

“Dinya ji kesî re nabe bar û pişt (Oncu, 2014: 178)”. Dinya nabe malê kesî, yên ku xwe xwediyê dinyayê dihesiband jî mirin û ji bilî kefen nekarîn tiştekî ji xwe re bibin. **“Dünya (Peygamber) Süleyman’a bile kalmamış (Aksoy, 1994: 252)”**.

“Dîkê zû bang dide, serê wî zû jê dîkin (Oncu, 2014: 185)”. Dema mirov bê wext di derheqê tiştan de biaxive û wan tiştan ji kesê din re rave bike, dê mirov berdêla wê jî bide. **“Vakitsiz öten horozun başını keserler (Aksoy, 1994: 458)”**.

“Du caran guhdar be carekê biaxive (Oncu, 2014: 193; Aydoğdu, 2020: 71)”. Dema mirov di derheqê tiştekî de biaxive, divê mirov pêşî li yê hemberî xwe

guhdariyê bike. Heta mirov di mijarekê de xwedî agahiyên teqez nebe divê mirov neaxive. **“İki dinle (bin işit) bir söyle. (Bir söyle iki dinle) (Aksoy, 1994: 321)”**.

“Du dilên tevahî çiya didin ser çiya (Oncu, 2014: 193; Mazî, 2018: 162)”. Dema du kes destên xwe bidin hev tu astengî û pirsgrêk xwe li ber wan nagirin. **“İki gönül bir olursa (olunca) samanlık seyrân olur (Aksoy, 1994: 322)”**.

“Dûrî çavan dûrî dilan e jî (Oncu, 2014: 196)”. Kesên ji çavan dûr zû tî jibîrkirin. **“Gözden irak (uzak) olan gönülden de irak (uzak) olur (Aksoy, 1994: 293)”**.

“Dûvikê derewan ne dirêj e (Oncu, 2014: 198)”. Peyva derew zû derkeve holê. Tiştên ne rast ji ber ku ne rast in mirov nikare veşêre, dê teqez derkeve holê. **“Yalancının mumu yatsiya kadar yanar (Aksoy, 1994: 465)”**.

2.4. Gotinên Pêşyan Ên Kurmancî Yên Bi Tîpa “Ê”yê Dest Pê Dikin

“Ê ceh çand genim naçîne (Oncu, 2014: 215)”. Mirovê ku qenciyan bike qenciyan, neqenciyan bike wê neqenciyan bibîne. **“Ne ekersen onu biçersin. (Herkes ektiğini biçer) (Aksoy, 1994: 395)”**.

“Ê hatî cihê yê çûyî tijî nake (Oncu, 2014: 218)”. Bi giştî yê tî ji yê diçin xerabtir dertên. Carinan mirov dixwaze ku hin tişt biguherin lê dema diguherin, çavê mirov li yê çûyî digere. Yanê mirov li daxwaza xwe poşman dibe. **“Gelen gidene rahmet okutur” “Gelen gideni aratır.” (Aksoy, 1994: 285)”**.

“Ê kêşandî bi ehwalê derdan dizane (Oncu, 2014: 221)”. Kesê kul û derdan dikişîne bi halê kesê ku wan derdan dikişîne dizane. Heta mirov hin tiştan nebîne, mirov bi wan nizane. **“Dert çekene göredir (Aksoy, 1994: 236)”**.

“Ê ku bi hêrs rabe, eniya xwe li serdarê derî dixê (Oncu, 2014: 222)”. Kesê ku bi hêrs rabe ji ber ku bêhneka fireh nikare bifikire xeletiyên dike. **“Öfkeyle kalkan zararlı (ziyanla) oturur (Aksoy, 1994: 405)”**.

“Ê ku çûyî diziya hingiv, bi pêgirtina mêşan qebûl e (Oncu, 2014: 223)”. Dema mirov xwe li ber tiştêkî deyne divê mirov berdêla wî tiştî jî bide ber çav. Ji bo tiştên hêja divê mirov berdêlên hêja bide. **“Gülü seven dilenine katlanır (Aksoy, 1994: 295)”**.

“Ê neketî û ranebûyî bi tenê Xwedê ye (Oncu, 2014: 230)”. Zindiyê ku li ser rûyê dinê bijî û jiyayî muheqeq bûyer hatine serê wî û dê bî jî. **“Düşmez kalkmaz bir Allah (Aksoy, 1994: 254)”**.

“Ê siwar ji halê yê peya fêm nake (Oncu, 2014: 231)”. Kesê ku feqîrî û xizanî nedîtibe bi halê kesên wisa nizane. Kesên dewlemend wisa difikirin ku her kes mîna wan di nav xweşiyê de ye. **“Tok, acın halinden bilmez (ne bilir)” “Var ne bilsin yok halinden (Aksoy, 1994: 449)”**.

2.5. Gotinên Pêşyan Ên Kurmancî Yên Bi Tîpa “G”yê Dest Pê Dikin

“Girara xwe li gorî kufletê xwe bikelîne (Oncu, 2014: 252)”. **“Serê xwe li gorî mêrê xwe girê bide (Oncu, 2014: 602)”**. Rastiya jiyana mirov çî be divê mirov li gorî wê bijî. Tiştên راستiya jiyana te nede der, wî tiştî neke. **“Ayağını yorganına göre uzat (Aksoy, 1994: 166)”**.

“Giyayê hewşê tehl e (Oncu, 2014: 253)”. Bi giştî malê mirov bi mirov ne xweş û bê rûmet dixuye, lê yê xelkê ji mirov re xweş tê. **“Komşunun tavuğu, komşuya kaz görünür (karısı kız görünür) (Aksoy, 1994: 368)”**.

“Goşt û neynûk ji hev naqetin (Oncu, 2014: 254)”. **“Goşt û neynûk ji hev nabin (Bingöl, 2014: 108)”**. **“Goşt ji neynûk naqete (Aydoğdu, 2020: 90)”**. Kesên ku li hev

hatibin, ji hev hez bikin, tiştên ku bi hev ve girêdayî bin ji hev nabin. Ji ber ku ji bo hev pêwîst in. **“Et tîrnaktan ayrılmaz** (Aksoy, 1994: 277)”.

“Gul bê strî nabe (Oncu, 2014: 272; Aydoğdu, 2020: 92)”. Her xweşiyekê nexweşî û tengasiyeke wê heye. Heta mirov nekeve astengiyan mirov xweşiyê nabîne. **“Dikensiz gül olmaz” “Gül dikensiz olmaz”** (Aksoy, 1994: 241)”.

“Gul li gulê dinihere, sor dibe (Oncu, 2014: 272)”. Tiştên spehî li ba tiştên baş û sipehî baştir û sipehîtir dibin. **“Üzüm üzüme baka baka kararır** (Aksoy, 1994: 457)”.

“Gur xwediyê mihê pirs nake (Oncu, 2014: 276)”. Gur li xwarina xwe dinêre, jê re ne lazim e bê ka mal malê kê ye. Kesê ku xerabiyê dike li kesê ku dê bixesire nafikire. **“Üzümlü(-nü) ye de bağını sorma** (Aksoy, 1994: 256)”.

2.6. Gotinên Pêşyan Ên Kurmancî Yên Bi Tîpa “H”yê Dest Pê Dikin

“Hec bi silavan qebûl nabe (Oncu, 2014: 283)”. Ji bo pêkhatina hin tiştan divê mirov kedekê bide. Berdêla her tiştî heye. Dema mirov tişteki bixwaze divê mirov berdêla wî bide. **“Taşıma (dökme) su ile değirmen dönmez** (Aksoy, 1994: 443)”.

“Hemû tişt derew in, lê mirin rast e (Oncu, 2014: 290)”. Mirin dawiya jiyana hemû zindiyan e. Tiştên ku mirov diji bi demê re diherikin û diçin. Ku mirov dimire pê ve jiyana mirov dibe derew. **“Dünya ölümlü, gün akşamlı** (Aksoy, 1994: 252)”.

“Heqê cîranan berî her heqî ye (Oncu, 2014: 291)”. Heqê cîranan heqekî girîng e, divê mirov bi cîranên xwe re baş biborîne. **“Komşu hakkı, Tanrı hakkı (-dır)** (Aksoy, 1994: 367)”.

“Her dîk axayê sergoyê xwe ye (Bingöl, 2014: 133)”. Her kes di derdora xwe de xwedî qîmet e. **“Her horoz kendi çöplüğünde (küllüğünde) öter (eşinir)** (Aksoy, 1994: 308)”.

“Her egîdek rêveçûneke wî heye (Oncu, 2014: 292)”. Her kes li gorî xwe tiştan dinirxînin û li gorî fersendên xwe livên xwe kifş dikin. **“Her yiğidin bir yoğurt yiyişi vardır** (Aksoy, 1994: 313)”.

“Her hevrazek nişûvekî wî heye (Oncu, 2014: 293)”. Çareseriyekê her pirsgrêk û tengasiyê heye. Mirov çiqas bikeve neçarî û astengiyan jî dema mirov ked bide dê mirov bi ser bikeve. **“Her inişin bir yokuşu (her yokuşun bir inişi) vardır** (Aksoy, 1994: 308)”.

“Her jinek di mala xwe de xatûn e.” “Her kes axayê mala xwe ye (Oncu, 2014: 294)”. Her mirov serkarê mala xwe ye. **“Her horoz kendi çöplüğünde (küllüğünde) öter (eşinir)** (Aksoy, 1994: 308)”.

“Her kes bi qasî çandiniya xwe radike (Oncu, 2014: 295)”. Mirov di jiyana xwe de çî bike, wê sûdê werdigire. Mirov li dinê çî bike ji bo xwe dike. **“Ne ekersen onu biçersin** (Aksoy, 1994: 395)”.

“Her kes li ber deriyê xwe egîd e (Oncu, 2014: 296)”. Her kes li warê xwe bin av û deng e. Ji ber ku kes nikare li warê kesî rab eli kesî mêraniyê bike. **“Her horoz kendi çöplüğünde (küllüğünde) öter (eşinir)** (Aksoy, 1994: 308)”.

“Her kur bi çavê diya xwe egîdek e (Oncu, 2014: 299)”. **“Her keçel bi çavê diya xwe porherîrek e** (Oncu, 2014: 294)”. Zarokên dêyekê çiqas beredayî û ne delal bin jî, li ber çavên wê ji wan delaltir tu kes tune ye. **“Kuzguna yavrusu anka (şahin, güzel) görünür** (Aksoy, 1994: 381)” **“Karga yavrusuna bakmış, ‘benim ak pak evladım’ demiş** (Aksoy, 1994: 346)”.

“Her rindekê qisûreke wê heye (Oncu, 2014: 301)”. Tu kesê bêqisûr tune ye. Kêmasî an jî qisûreke her tiştî heye, yên hinekan diyar in û yên hinekan jî veşartî ne. **“Her güzelin bir kusuru (huyu) vardır (Aksoy, 1994: 307)”.**

“Her teyr bi bangdana xwe tê nasîn (Oncu, 2014: 303)”. Her kes teşeyeke wî heye û bi wê teşeyê ji aliyê kesên din ve tê nasîn. Her kes bi deng û rengê xwe tê nasîn. **“Her yiğidin bir yoğurt yiyişi vardır (Aksoy, 1994:313)”.**

“Her tişt di dema xwe de (Oncu, 2014: 304)”. Her tişt demeke wî heye û ji aliyê mirovan ve wê demê balkêş e. Her tişt di dema xwe de bitam e. **“Her şeyin vakti var, horoz bile vaktinde öter (Aksoy, 1994: 312)”.**

“Hesin dema bişixule, zengê nagire (Oncu, 2014: 305)”. Mirov dema bixebite tim li ser xwe û zindî dimîne. **“İşleyen demir pas tutmaz (paslanmaz, ısıldar) (Aksoy, 1994: 331)”.**

“Hestî di zimên de tune”. **“Hestiyê zimên tune (Oncu, 2014: 310)”** Her kes dikare her tiştî bibêje. **“Dilin kemiği yok (Aksoy, 1994: 243)”.**

“Hêvî taştêya mirovên neçar e (Oncu, 2014: 318)”. Kesên neçar bê hêvî nabin, ji ber ku ew jî li ser hêviyan dijîn. Tiştên ku wan bi jiyane ve girê dide hêviyên wan in. **“Umut, fakirin (garibin) ekmegidir (Aksoy, 1994: 453)”.**

“Hevalê xwe ji min re bibêje, da ku ez zanibim tu kî yî (Oncu, 2014: 318)”. Ji ber ku mirov dişibe hevalê xwe, yan jî bi giştî bandora wî li ser mirov dibe, mirov jî dibe wekî hevalê xwe. **“Arkadaşını söyle, kim olduğunu söyleyeyim (Aksoy, 1994: 152)”.**

2.7. Gotinên Pêşyan Ên Kurmancî Yên Bi Tîpa “Î”yê Dest Pê Dikin

“Îşê bilez serê xwe nabîne (Oncu, 2014: 334)”. **“Xebata bilez dawiya xwe nabîne (Oncu, 2014: 662)”.** Dema mirov li ser karekî bilezîne mirov bi giştî wî karî bi dawî nake. Ji ber ku dema mirov heta radeyekê tê û dibîne ku kêmasî tê de hene û careke din ji serî ve dest pê dike. **“Acele işe şeytan karışır (Aksoy, 1994: 107)”.**

2.8. Gotinên Pêşyan Ên Kurmancî Yên Bi Tîpa “J”yê Dest Pê Dikin

“Ji ava şêlo û mirovê bêdeng bitirse (Oncu, 2014: 336)”. **“Ji mirovê bêdeng bitirse (Oncu, 2014:352)”.** Kesê bêdeng wekî bîra bêbinî ye, mirov nizane çi tê de ye. Kes nizane ku dê kengê çi bike. **“Adamın yere bakanından, suyun sessiz (yavaş) akanından kork (Suyun yavaş akanından, insanın yere bakanından kork) (Aksoy, 1994: 117)”.**

“Ji bo xatirê dostan mirov barek xwê jî dixwe (Oncu, 2014: 339)”. Ji bo hevalên baş mirov divê xwe ji astengiyan nede paş. Ji bo xatirê dostê xwe mirov her dijiwariyê dide ber çavên xwe. **“Hatır için çığ tavuk (da) yenir (Aksoy, 1994: 304)”.**

“Ji her bêdineki re bêîmanek lazim e (Bingöl, 2014: 161)”. Ew kesê ku ji axaftinê fêhm neke û bê însaf be, yekî hîn ji wî bi hêztir û bê însaftir dikare wî bîne ser rê. **“Dinsizin hakkından imansız gelir (Aksoy, 1994: 243)”.**

“Ji kesê bêar re her bihar e (Oncu, 2014: 349)”. Kesên bêar çi were serê wan ji wan re ne xem e. **“Deliye (göre) her gün bayram (Aksoy, 1994: 232)”.**

“Ji mirinê wêdetir rê tune (Oncu, 2014: 352; Aydoğdu, 2020: 116)”. Dema kesek bi bûyerekê re rû bir û bimîne û bikeve tengasiyê, dur ê li ber hene; yan tu yê

bêrûmet bimînî yan jî tê bikî û xwe jê xelas bikî. **“Dünya ölümlü, gün akşamlı** (Aksoy, 1994: 252)”.

“Ji seyê ku pir direyê netirse (Oncu, 2014: 354)”. Kesê ku pir gefan li mirov bixwe, divê mirov jê netirse. **“(Çok) havlayan köpek ısırmaz** (Aksoy, 1994: 223)”.

“Ji ya cîranî ve mirîşka cîran qaz e, jina wî baz e (Oncu, 2014:356)”. Bi giştî malê gelek cîranan li hinek cîranên çavbirçî gelek mezin û hêja dixuyin. **“Komşunun tavuğu, komşuya kaz görünür (karısı kız görünür)** (Aksoy, 1994: 368)”.

“Ji ya dînan ve her roj îd e (Bingöl, 2014: 171)”. Ew kesê elimî be serserîtiyê rojên xwe mîna îdan derbas dike. **“Deliye (göre) her gün bayram** (Aksoy, 1994: 232)”.

“Jin dikare peyayê xwe rezîl jî bike, ezîz jî bike (Oncu, 2014: 359)”. **“Jin heye mirov dike wezîr, jin heye mirov dike rezîl** (Oncu, 2020: 18)”. Dema jin bixwaze dikare mêrê xwe bi rûmet bike û dema bixwaze dikare serê mêrê xwe di nav civakê de bitewîne. **“Kadın kocasını isterse vezir, isterse rezil eder. (Kocasını vezir eden de rezil eden de karısıdır.)** (Aksoy, 1994: 340)”.

2.9. Gotinên Pêşyan Ên Kurmancî Yên Bi Tîpa “K”yê Dest Pê Dikin

“Keç li metê, lawik li xalê (Oncu, 2020:176)”. Gava zarok tîn dinyayê ku keç bin li metan diçin, ku law bin dişibin xalan. **“Oğlan dayıya, kız halaya çeker** (Aksoy, 1994: 398)”.

“Keçel dermanan zanibe, wê pêşî li serê xwe bide (Oncu, 2014: 374)”. **“Keçel hekîm bûya wê dermanê serê xwe çêkiribûya** (Bingöl, 2014:173)”. Ji bo kesên ku fêdeya wan li wan nabe lê ji bo xelkê dibin hekîm tê gotin. Yanê ew kesên hewceyiya wan bi xwe bi şîretan heye, lê radibin şîretan li xelkê dikin. **“Kelin ilacı (merhemi) olsa başına sürer. (Kel ilaç bilse kendi başına sürer.)** (Aksoy, 1994: 356)”.

“Keçikekê hezar heb dixwazin, dibe para yekî (Oncu, 2014: 376)”. Gelek kes dixwazin tiştê bikin lê bi tenê hinek vê daxwaza xwe bi cîh tînin. **“Bir kıızı bin kişi ister (de) bir kişi alır** (Aksoy, 1994: 197)”.

“Ker dimire hefsar dimîne, mêr dimire nav dimîne (Oncu, 2014: 379)”. Kesên bînav û deng piştî ku bimore bi bîra kesî ve nayên. Lê kesên hêja piştî ku dimirin ji aliyê gel ve her tîne bibîranîn. **“At ölür meydan (nalı) kalır, yiğit ölür şan (namı) kalır** (Aksoy, 1994: 163)”.

“Ker nabihîzin ji ber xwe ve çêdikin (Oncu, 2014: 380)”. Kesên ku nabihîsin tiştê ji wan re tê gotin bi hîzra xwe çêdikin. **“Sağır işitmez (duymaz) uydurur (yakıştırır)** (Aksoy, 1994: 419)”.

“Kes nabêje dewê/ mastê min tirş e (Oncu, 2014: 387; Mazî, 2018: 250; Bingöl, 2014: 184)”. Kes kêmasiyên xwe ji her kesî re eşkere nake. Kes xerabiyên xwe ji kesî re venake. **“Kimse ayranım (yoğurdum) ekşi demez. (Yoğurdum, ayranım ekşidirdiyen olmaz.)** (Aksoy, 1994: 363)”.

“Kes nakeve gora kesî (Oncu, 2014: 387)”. Kes di şûna kesî de suc û gunehên kesî hîlnagire û kes ji bo kesî xwe nade kuştin. **“Kimse kimsenin çukurunu doldurmaz** (Aksoy, 1994: 364)”.

“Kesê ku bi hindikê qane nebe, pirê nabîne (Oncu, 2014: 390)”. Kesê ku hindikê qebûl neke, nikare pirê berhev bike. Pir bi berhevkirina hindikan tê holê. **“Aza kanaat etmeyen çoğu hiç bulamaz** (Aksoy, 1994: 169)”.

“Kew xistin qefesa zê got; ‘Ax welat!’ (Oncu, 2014: 397). “Bilbil xistine qefesa zêrîn dîsa gotiye: ‘ax welat’... (Bingöl, 2014: 35). Welatê mirov çawa be jî ji bo mirov ji welatên biyanî yên wekî cenetê jî xweştir tê. Welatê mirov bi mirov xweş e. “Bûlbûlû altin kafese koymuşlar, ‘ah vatanım’ demiş (Aksoy, 1994: 208)”.

“Kê genim çandiye û garis rakiriye? (Oncu, 2014: 399)”. Mirov li ser çi bixebite û mirov tovê çi bireşîne dahata wî jî ew e yan jî li gorî wê ye. Dema mirov karekî baş bike nabe ku mirov encameke xerab jê bigire. “Ne ekersen onu biçersin. (Herkes ektiğini biçer) (Aksoy, 1994: 395)”.

“Kor dimirin çavdîndogî dibin (Oncu, 2014: 407)”. “Gurî dimirin, gulîsor dibin (Oncu, 2014: 278)”. Heke kesek di saxiya xwe de her çiqas nebaş û ne jêhatîbeji piştî ku dimire xwediyên wî pesnên wî didin û başiya wî dibêjin. Alavên ku dem adi destê mirov de bin tu rûmeta wan nîn be, dema ku ji dest diçin girîngiya wan zêdetir dibe. “Kör ölürlü badem gözlü olur, kel ölürlü sırma saçlı olur (Aksoy, 1994: 374)”.

“Kor dixwaze çavekî, Xwedê didiyê du çav (Bingöl, 2014:192)”. Dema ji kesekê re di wexteke ku qet hêvî nedikir de tişteki ku gelek jê hez dike bê pêşniyarkirin, bi vê munasebetê ev tê gotin. “Körün istediği bir göz, iki(-si) olursa ne söz (Aksoy, 1994: 374)”.

“Ku du dil bibin tevahî, dê çiya hildin ser çiyayî (Oncu, 2014: 412)”. Ku dilê jin û mêrekî li hev û yek be, dê bi hemû neqenciyan bikaribin. “İki gönül bir olursa (olunca) samanlık seyrân olur (Aksoy, 1994: 322)”.

“Ku kerê mirov winda bû, xelk dê bi kilaman lê bigere (Oncu, 2014: 416)”. Dema bûyereke nebaş yan jî barekî giran li ser mirov de were, divê mirov bixwe ji bo çareseriyê lê bixebite. Di rewşên wiha de divê mirov çareseriyê li hêviya xelkê nehêle. “El elin eşeğini türkû çağırarak arar (Aksoy, 1994: 261)”.

“Kundirê avê (cêrê) li rêya avê dişikê (Oncu, 2014: 437)”. Kesê karê xwe nebaş bike û karên sexte bike dê negihîje mirazê xwe. Kesê karekî xeter bike dê oxira wî karî de jiyana xwe ji dest bide. “Su testisi su yolunda kırılır (Aksoy, 1994: 434)”.

“Kûçikê ku bireye, dev li mirov nake (Oncu, 2014: 445)”. Kesê ku zêde bi ser xelkê de biqîre, yan jî kesê zêde pesnê xwe bide livên wî ne wekî axaftina wî ne. “(Çok) Havlayan köpek ısırmaz (Aksoy, 1994: 223)”.

2.10. Gotinên Pêşîyan Ên Kurmancî Yên Bi Tîpa “L”yê Dest Pê Dikin

“Lingê xwe bi qasî (li gorî) merşika xwe dirêj bike (Oncu, 2014: 456; Bingöl, 2014: 198)”. Mirov divê li gorî rewşa xwe ya aboriyê mesrefa xwe bike. “Ayağını yorganına göre uzat (Aksoy, 1994: 166)”.

2.11. Gotinên Pêşîyan Ên Kurmancî Yên Bi Tîpa “M”yê Dest Pê Dikin

“Mal qoçê mêran e (Oncu, 2014: 462)”. Dema mal di destê mirov de tune be mirov nikare jiyana xwe bi hêsanî bidomîne. “Mal canın yongasıdır (Aksoy, 1994: 385)”.

“Mala keç lê, mala naz lê (Oncu, 2014: 464)”. Keç nazdar in. Cihê keç lê ji wî cihî nazî kê nabe. “Kız evi naz evi (Aksoy, 1994: 362)”.

“Malê egîdan li meydanê (Oncu, 2014: 469)”. Kesên egîd malê xwe ji kesî venaşêrin, çi heyîna wan hebe li ber çavan e. Ên wisa dikarin malê xwe ji her talûkeyê biparêzin. “Yiğidin malı meydandadır (Aksoy, 1994: 476)”.

“Malê pir bê heram, şorên pir bê derew nabin (Oncu, 2014: 472)”. Temenê mirovan têra berhevkirina serweteke paqij nake. Heke li derekê gelek pere kom bibin heramiyek an jî sûcek di bingeha wê de heye. Gotinên pir jî wisa ne. **“Çok mal haramsız, çok laf yalansız olmaz** (Aksoy, 1994: 223)”.

“Malê dinê, dinê dimîne (Celîl & Celîl, 2019: 36)”. Dema mirov dimire li gel xwe tiştêkî nabe, her tişt li dû mirov dimîne. **“Dünya malı dünyada kalır** (Aksoy, 1994: 252)”.

“Meke lez, tê zimanê xwe bikî gez (Oncu, 2014: 480)”. Dema mirov tiştêkî bi lez bike mirov dê yan xesarê li xwe bike yan jî kêmasiyekê di wî tiştî de bihêle. **“Acele işe şeytan karışır** (Aksoy, 1994: 107)”.

“Merhemeta pir merez e (Oncu, 2014: 483)”. Carinan qenciya ku li hin kesan dibe, dibe xirabî û li mirov dizivire. **“Merhametten maraz doğar (hasıl olur)** (Aksoy, 1994: 389)”.

“Mêvan bi nan û avaxwe tê (Oncu, 2014: 491)”. **“Risqê mêvan bi mêvan re ye** (Oncu, 2014: 584)”. Dema mêvanek li malekê bibe mêvan bereketa wî li wê malê dibe. Bi xwarin û vexwarina mêvan tiştêk ji heyîna malê kêm nabe. **“Misafir kısmeti ile gelir** (Aksoy, 1994: 391)”.

“Mêvan ji mêvan ne xweş bû, mazûvan ji herduyan ne xweş bû (Oncu, 2014: 491; Aydoğdu, 2020: 145)”. **“Mêvan ji mêvan hez nake, xweyîyê malê ji her duyan hez nake** (Çaçan, 2015: 57)”. Mêvan dema herin derekê dixwazin ku ji wan pê ve tu mêvan tune bin li wir, dema hebin ji wan aciz dibin ji ber ku ditirsin ku xizmeta wan kêm bimîne. Dema hebin jî nerazîbûna xwe nîşan didin. Di vê rewşê de xwedîyê malê ji herduyan jî ne razî ye. **“Misafir misafiri (dilenci dilenci) istemez (sevmez), ev sahibi ikisini de** (Aksoy, 1994: 391)”.

“Mirîşka belengazan fer û fer hêk dike (Oncu, 2014: 501)”. Mal û tiştên feqîr û belengazan jî mîna dahata wan bê kêr, bê feyde û kêma e. **“Fukarnın tavuğu tek tek yumurtlar** (Aksoy, 1994: 281).

“Mirov çiqas bîaqil be jî, her hewceyî aqilan e (Oncu, 2014: 506)”. Mirov çiqas aqilmend be jî yên ji mirov bîaqiltir hene. **“Bin bilsen de bir bilene danış** (Aksoy, 1994: 189)”.

“Mirov di heftan de çi be, di hefteyî de jî ew e (Oncu, 2014: 506)”. Mirov dema di zarokatiya xwe de teşeyê xwe digire, bi giştî hetanî bimire li ser wî teşeyî didomîne û naguhere. **“İnsan yedisinde ne ise yetmişinde de odur** (Aksoy, 1994: 328)”.

“Mirov seba karê xwe, ji yarê diya xwe re dibêje apo (Oncu, 2014: 512)”. Ji bo ku karê mirovan bi rêk û pêk bimeşe, divê mirov hinekî zor û zehmetiyan bigire ber çavan. **“Köprüyü geçinceye kadar ayağı dayı derler** (Aksoy, 1994: 372)”.

“Misk û amber dane ber difna kerê, ker pê gêj bûye (Oncu, 2014: 520)”. Dema yek ji tiştên sipehî û xweşik fêma neke, mirov çî tiştên rind û sipehî bide destê wî jî xêra wê nîn e. **“Eşeğe altın semer vursalar yine eşektir** (Aksoy, 1994: 272)”.

2.12. Gotinên Pêşîyan Ên Kurmancî Yên Bi Tîpa “N”yê Dest Pê Dikin

“Nanê êvarê bihêle sibê, şixûlê êvarê nehêle sibê (Oncu, 2014: 526)”. Divê mirov karê xwe yê niha nehêle paşê. Keda îro tedbîra sibê ye. Dema îro di destê mirov de dahata mirov zêde be, divê mirov îsraf neke û ji bo sibê bihêle. **“Bugünkü (akşamın)işini yarına (sabaha) bırakma (koyma)** (Aksoy, 1994: 206)”.

“Nanê ku ji tiran hatî, dê bi viran here (Oncu, 2014: 527)”. Nanê ku bê ked û bê zehmet bikeve dest, dê bi hêsanî ji destê mirov derkeve. Ji ber ku mirov girîngiya wî nizane. **“Haydan gelen huya gider (selden gelen suya gider)** (Aksoy, 1994: 304)”.

“Navê betê ji dûr ve xweş e (Oncu, 2014: 530)”. Navê hin tiştan ji dûr ve li mirov xweş tê. Lê dema mirov dibîne ne wekî ku mirov hêvî dike ye, dilê mirov jê sar dibe. **“Davulun sesi uzaktan hoş gelir** (Aksoy, 1994: 229)”.

“Navê gur bîne, pelendar lê werîne (Bingöl, 2014: 230)”. Meriv di civatan de behsa kê bike hema ew kes tê wê derê. **“İti an, (değneği yanına koy) taşı eline al** (Aksoy, 1994: 332)”.

“Ne ye pir sal dîtî dizane, ye pir digere dizane (Oncu, 2014: 537)”. Mirov ne bi pir jiyînê fêrî tiştan dibe, mirov bi ger û lêkolînê dinê nas dike û hînî tiştan dibe. **“Çok yaşayan (okuyan) bilmez, çok gezen bilir** (Aksoy, 1994: 224)”.

2.13. Gotinên Pêşîyan Ên Kurmancî Yên Bi Tîpa “P”yê Dest Pê Dikin

“Pariyê mezin bixwe, gotinên mezin meke (Oncu, 2014: 545)”. Heçî mirov bi nefsa xwe nikaribe jî divê mirov bes bi zimanê xwe bikaribe. Dema mirov tiştên ji quweta xwe zêdetir bibêje, dê mirov bikeve tengasiyên ji quweta xwe zêdetir. **“Büyük lokma ye (de) büyük söyleme** (Aksoy, 1994: 209)”.

“Paşîya sebrê rehetî ye (Oncu, 2014: 548)”. Dema mirov li hemberî tiştêkî xerab an jî li hemberî astengiyekê bisebir be dê mirov di dawiyê de bigihîje rehetiyê. **“Sabrın sonu selamettir** (Aksoy, 1994: 418)”.

“Peza bimîne paşîyê, ava şêlû vedixwe (Oncu, 2014: 551)”. Kesên ji bo kirina tiştan dereng bimînin bi bermahiya wî tiştî qane dibin, ji ber ku tiştêkî ji wan re namîne. Divê mirov her tiştî di wextî wî de bikaribe bike. **“Sona kalan donakalır** (Aksoy, 1994: 429)”.

Pênc tiliyên dest nabin yek (Bingöl, 2014: 243)”. Yanê meriv çijialiyê ruh ve be, çî ji aliyê bedenê ve be ji hev cihê hatine afirandin. **“Beş parmak bir değil (olamaz)** (Aksoy, 1994: 186)”.

“Piçek goşt hezar eyban vedişêre (Bingöl, 2014: 243)”. Ew kesên zêfbeden bin eyb û kirêtiyên wan derdikevin meydana. Lê dema hinek qelew dibin, ew kêmasî ji wan diçe. **“Bir dirhem et bin ayıp örter** (Aksoy, 1994: 194)”.

“Pirs bi pirs mirov diçe mala Xwedê (Oncu, 2014: 556)”. Mirov dikare cihê ku bixwaze biçe bibîne. **“Sora sora Bağdat (Kâbe) bulunur** (Aksoy, 1994: 430)”.

2.14. Gotinên Pêşîyan Ên Kurmancî Yên Bi Tîpa “Q”yê Dest Pê Dikin

“Qala guran dikin, gur hazir in (Oncu, 2014: 562)”. Hin tişt an jî kes hene dema mirov behsa wan dike hew mirov dibîne ku li cem wan amade ne. Carinan mirov li ser hin bûyerên xerab diaxive, mirov dibîne ku ew bûyer di serê mirov de tê. **“İti an, (değneği yanına koy) taşı eline al** (Aksoy, 1994: 332)”.

“Qencî bi qenciyan vedigere (Oncu, 2014: 565)”. Her dem li ber qenciyekek qenciyeke din heye. **“İyilik eden iyilik bulur** (Aksoy, 1994: 336)”.

“Qesab di derdê bezê bizinê de ye, bizin di derdê serê xwe de ye (Oncu, 2014: 566)”. Li vê dinê her kes li pey tiştêkî ye. Tiştê ku bi kêrî hin kesan tê ji hin kesan re dibe nexweşî û mirin. **“Keçiye can kaygısı, kasaba yağ kaygısı (Koyun can derdinde, kasap yağ derdinde)** (Aksoy, 1994: 354)”.

“Qirşekî heram hezar qirşên helal bi xwe re dişewitîne (Oncu, 2014: 568)”. Tiştên mirov çiqas paqij û zelal bin jî dema mirov tiştekî beredayî tevî bike her tiştî bi xwe re xera dike, paqij û delaliya tiştên berê tev bi xwe re xera dike. **“Kurunun (arasında) yanında yaş da yanar. (Yaşın yanında kuru da yanar)** (Aksoy, 1994: 379)”.

“Qul gazî neke, xizir nagihe hewarê (Oncu, 2014: 571)”. Kesên ku ji bo xwe nexweze û li ber xwe nede nagihiye tu deran. **“Kul sıkılmayınca (bunalmayınca) Hızır yetişmez** (Aksoy, 1994: 377)”.

2.15. Gotinên Pêşîyan Ên Kurmancî Yên Bi Tîpa “R”yê Dest Pê Dikin

“Rêya mirinê tune (Oncu, 2014: 582)”. Mirin her heye û kes nikare ji mirinê bireve. Mirov çiqas zêde bijî jî dê dîsa rojekê bimire. Ray li mirinê nabe. **“Ölüme çare bulunmaz (Aksoy, 1994: 407)” “Ecele (ölüme) çare bulunmaz (Aksoy, 1994: 256)”**

“Risqê mêvan bi mêvan re ye.” “Risqê mêvanan fireh e (Oncu, 2014: 584)”. Dema mêvanek li malekê bibe mêvan bereketa wî li wê malê dibe. Bi xwarin û vexwarina mêvan tiştek ji heyîna malê kêm nabe. **“Misafir kısmeti ile gelir** (Aksoy, 1994: 390)”.

“Roja reş dost kifş dibe (Bingöl, 2014: 262)”. Rojên xweş û keyfê kesên dostaniya mirov bikin pir in. Lê dostaniya rojên wiha ne lê ne. Dost ew e ku di rojên reş de dest ji dostê xwe bernede û dostaniyê bidomîne. **“Dost (iyi dost) kara günde belli olur** (Aksoy, 1994: 248)”.

2.16. Gotinên Pêşîyan Ên Kurmancî Yên Bi Tîpa “S”yê Dest Pê Dikin

“Sebr tehl e, fêkiyê wê şîrîn e (Oncu, 2014: 596)”. Sebr gelek caran li mirov zor û zehmet tê, gelek caran tê radeyekê wisa ku mirov nikare îdare bike, lê encama wê bi giştî xweşî û dilgeşî ye. **“Sabır acıdır, (acı ise de) meyvesi tatlıdır** (Aksoy, 1994: 418)”.

“Se direyê, kerwan dibore (Bingöl, 2014: 268)”. Ew tiştê em zanibin ku ji bom e û ji bo civaka me baş e û rind e, em ê wî tiştî bikin û li ser kirina wî jî îsrar bikin. **“İt ürür, kervan yürür** (Aksoy, 1994: 335)”.

“Serê xwe li gorî mêrê xwe girê bide (Oncu, 2014: 602)”. Rastiya jiyana te çi ye li gorî wê bijî û ligorî wê tevbigere. Tiştên راستiya jiyana te nede der, wîtiştî neke. **“Ayağını yorganına göre uzat** (Aksoy, 1994: 166)”.

“Serî ji êqil diêşe (Oncu, 2014: 602)”. Dema mirov bi hiş û aqil be, bi qasî hezkerên mirov kesên ku ji mirov hez nekin jî zêde dibin. **“Meyveli ağacı taşlarlar** (Aksoy, 1994: 390)”.

“Serkanî şêlû be, dûvkanî jixwe şêlû ye (Oncu, 2014: 604)”. Ku di civakê de serkêşên civakê xerab bin, civakê giş xerab dibe. **“Balık baştan kokar** (Aksoy, 1994: 178)”.

“Sêva çê para hirçê ye (Oncu, 2014: 606)”. **“Êmişê çê, teyr û tûrên xerab dixwin** (Oncu, 2014: 235)”. Tiştên xweş û heja tim para heywan û kesên beredayî ne. Kesên mêrxas û bedew bi giştî rastî tiştên beredayî tên. **“Armudun iyisini ayılar yer (Aksoy, 1994: 152)” “Ahlatın (armudun) iyisini (dağda) ayılar yer** (Aksoy, 1994: 125)”.

“Sira xwe nede dostê xwe, ew ê jî bide dostê xwe (Oncu, 2014: 609)”. Dema sireke te hebe, ji hevalê xwe re jî nebêje. Dê ew jî here ji hevalê xwe re bibêje û dê wisa belav bibe. **“Açma sırrını (sırrını açma) dostuna, (dostunun dostu vardır) o da söyler dostuna** (Aksoy, 1994: 113)”.

2.17. Gotinên Pêşîyan Ên Kurmancî Yên Bi Tîpa “Ş”yê Dest Pê Dikin

“Şîva xwe bi gor rûnê xwe çêke (Oncu, 2014: 623)”. Karê ku mirov dike divê di bin hikmê mirov de be. Divê mirov ji karê xwe agahdar be. “Ayağın yorganına göre uzat (Aksoy, 1994: 166)”.

“Şor hene mirov berdar dikin, şor hene mirov ji dar datînin (Oncu, 2014: 623)”. Hin gotin hene ku mirov di şûnê de bi axive mirov ji mirinê rizgar dikin; hin gotin hene serê mirov dixin belayeke mezin. Divê mirov xwediyê devê xwe be û her tim bizanibe li kû çit ê gotin. “Söz var, iş bitirir; söz var, baş yitirir (Aksoy, 1994: 432)”.

2.18. Gotinên Pêşîyan Ên Kurmancî Yên Bi Tîpa “T”yê Dest Pê Dikin

“Te çi çand tê wî biçînî (Oncu, 2014: 630)”. Mirov çi biçîne dê mirov sûda wî wergire. Mirov li ser çi, çawa bixebite dê mirov ji wî wisa fêdeyê bibîne. “Ne ekersen onu biçersin (Herkes ektiğini biçer). (Eken biçer, konan göçer) (Aksoy, 1994: 395)”.

“Tenêbûn li Xwedê tê (Oncu, 2014: 632)”. Mirov zindiyekî komelî ye û bi civakê hêzeke wî û wateyeka wî heye. Kesê ne muhtacê hevaltî û piraniyê bi tenê Xwedê ye. “Yalnızlık, Allah’a mahsustur (yaraşır) (Aksoy, 1994: 465)”.

“Tirî bixwe, pîrsa rezvanî neke (Oncu, 2014: 640)”. Dema te jitiştekî fêde dît zêde jêderka wî tiştî tev nede. Dema tu wisa bikî dibe ku fêdeya li te bû bibe xesar. “Üzümlü(-nü) ye de bağını sorma (Aksoy, 1994: 456)”.

“Tu çi biçînî, tu dê wê bibînî (Bingöl, 2014: 304)”. Çi qencî be çi xerabî be, tu çi bikî tu dê pêşeroja xwe de bi tenê wê bibînî. “Ne ekersen onu biçersin (Aksoy, 1994: 395)”.

“Tu hevalê kê bî, tu dê wekî wî bî (Oncu, 2014: 650)”. “Bibêje, hevalê tek î ye; bibêjim tu kî yî (Çaçan, 2015: 66)”. “Tu hevalê xwe ji min re bibêje, ez ê ji te re bibêjim ka tu kî yî (Bingöl, 2014: 305)”. Hevalên mirov çawa bin bi giştî mirov jî dişibe wan û diçe ser fikr û tevgerên wan. “Arkadaşını söyle, kim olduğunu söyleyeyim (Aksoy, 1994: 152)”.

2.19. Gotinên Pêşîyan Ên Kurmancî Yên Bi Tîpa “X”yê Dest Pê Dikin

“Xaltî nivê dayikê ye (Oncu, 2014: 660)”. Xaltî ji zarên xwehên xwe re baş in. Her wiha xwarzî jî xaltiya xwe wekî dayikê ji xwe re dibînin. “Teyze, ana yarısıdır (Aksoy, 1994: 448)”.

“Xebera reş zû belav dibe (Oncu, 2014: 662)”. Xeber û nûçeyên nebaş li nav gel zû belav dibin û zû digihin cihê xwe. “Kara (kötü) haber tez duyulur (Aksoy, 1994: 343)”.

“Xêran bike, kevîran deyne ser û here (Oncu, 2014: 669)”. Dema mirov qencyek li yekî kir divê mirov wê qencyê li tu derê eşkere neke. “İyilik et denize at, balık bilmezse Halik bilir (Aksoy, 1994: 336)”.

“Xwarina îro bihêle sibê, lê şîxulê îro nehêle sibê (Bingöl, 2014: 315)”. Divê hemû kar di wextê xwe de bînin kirin, neyên taluxkirin. “Bugünkü (akşamın) işini yarına (sabaha) bırakma (koyma) (Aksoy, 1994: 206)”.

“Xwedê çiya dibîne, berfê lê dibarîne (Oncu, 2014: 673; Mazî, 2018: 382)”. Xwedê li gorî fiêla mirov tiştan dide mirov û mirov dixwe rewşekê. “Allah dağına göre kar verir (verir kışı) (Aksoy, 1994: 138)”.

“Xwediye sebrê bûye mîrê Misrê (Oncu, 2014: 678; Mazî, 2018: 387)”. Ku mirov li hemberî bûyeran bisebr be bi giştî di dawiyê de serkeftinekê bi dest dixê û dibe xwediye rewşeke xweş. **“Sabreden dervîş muradina ermiş** (Aksoy, 1994: 418)”.

“Xwestin fihêt e, lê nêdan rûşê ye (Oncu, 2014: 680)”. Dema tiştê jimirov re lazim bibe ne eyb e ku mirov ji xelkê bixwaze. Carinan xwestina hin tiştan ne baş be jî kesê ku tişt jê tê xwestin divê wê tiştê ku mirov dixwaze bide. **“Îsteyenin bir yüzü kara, vermeyenin iki yüzü** (Aksoy, 1994: 329)”.

2.20. Gotinên Pêşyan Ên Kurmancî Yên Bi Tîpa “Y”yê Dest Pê Dikin

“Yek yek e, dudu komek e (Oncu, 2014: 686)”. Hindik çiqas bihêz bin jî wekî duduyan ne bihêz in. Yek zêde deng jê dernayê lê dudu ji yekî zêdetir deng didin. **“Bir (tek) elin nesi var, iki elin sesi var** (Aksoy, 1994: 195)”.

“Yekî dîn keviyek avête bîrê, çil aqildarî nekarîbû derxe (Oncu, 2014: 687)”. Carinan hinek kesên ku ji aliyê civakê ve gelek biaqil nayên dîtin hin tiştên ku nayên fêmkirin dibêjin. Bi rastî ser û berê vê gotinê vala ye û tu tişt tê tune ye. **“Bir deli kuyuya taş atmış, kırk akıllı çıkaramamış. (Bir delinin kuyuya attığı taşı kırk akıllı çıkaramaz)** (Aksoy, 1994: 193)”.

2.21. Gotinên Pêşyan Ên Kurmancî Yên Bi Tîpa “Z”yê Dest Pê Dikin

“Zikê têr hay ji yê birçî nîn e (Oncu, 2014: 696)”. Kesên têr û dewlemend bi halê kesên birçî û belengaz nizanin, ji ber ku qet neketine wê rewşê. **“Tok, acın halinden bilmez (ne bilir). (Var ne bilsin yok halinden)** (Aksoy, 1994: 449)”.

BEŞA SÊYEM:

3. GOTINÊN PÊŞYAN ÊN KURMANCÎ Û TIRKÎ YÊN RASTERAST HATINE WERGERANDIN

Di vê beşê de em ê li ser gotinên pêşyan ên ku rasterast weke wergerên hev tên bikaranîn bisekinin. Mînakên ku me tespît kirine ev in:

- ❖ **“Aqil serdestî aqil e”:** “Akıl akıldan üstündür.”
- ❖ **“Av ava biçûkan, peyv peyva mezinan”:** “Su küçüğün, sofr (söz) büyüğün.”
- ❖ **“Bi darê zorê xweşqurbankî nabe”:** “Zorla güzellik olmaz”
- ❖ **“Bila dereng be lê ne bizehmet be”:** “Geç olsun da güç olmasın”
- ❖ **“Bila mirina kerê ji ceh be”:** “Atın ölümü arpadan olsun”
- ❖ **“Cer di riya avê de dişikê”:** “Su testisi suyolunda kırılır.”
- ❖ **“Cihê ku agir lê neyê kirin, dû jê ranabe”:** “Ateş olmayan yerden duman çıkmaz”
- ❖ **“Cihê ku agir pê ketî dişewite”:** “Ateş düştüğü yeri yakar”
- ❖ **“Çiniyek goşt hezar eybî vedişêre”:** “Bir dirhem et bin ayıp örter”
- ❖ **“Çiyayê xuya bike ne dûr e”:** “Görünen dağın uzağı olmaz”
- ❖ **“Dengê daholê ji dûr ve xweş e”:** “Davulun sesi uzaktan hoş gelir”
- ❖ **“Destê tu nikaribî gez bikî, maç bike”:** “Bükemediğin (ısıramadığın) eliöp, başına koy”
- ❖ **“Dijminê biaqil, ji dostê bêaqil çêtir e”:** “Akıllı düşman, akılsız dosttan hayırlıdır”
- ❖ **“Dil ji kê hez bike, pêrî ew e”:** “Gönül kimi severse güzel odur”
- ❖ **“Du caran guhdar be carekê biaxive”:** “İki dinle (bin işit) bir söyle”

- ❖ “Dûrî çavan dûrî dilan e jî”: “Gözden ırak (uzak) olan gönülden de ırak (uzak) olur”
- ❖ “Ê neketî û ranebûyî bi tenê Xwedê ye”: “Düşmez kalkmaz bir Allah”
- ❖ “Goşt û neynûk ji hev naqetin”: “Et tırnaktan ayrılmaz”
- ❖ “Gul bê strî nabe Dikensiz gül olmaz” : “Gül dikensiz olmaz”
- ❖ “Her hevrazek nişûvekî wî heye”: “Her inişin bir yokuşu (her yokuşun bir inişi) vardır”.
- ❖ “Her rindekê qisûreke wê heye”: “Her güzelin bir kusuru (huyu) vardır”
- ❖ “Hesin dema bişixule, zengê nagire”: “İşleyen demir pas tutmaz (paslanmaz, ışıldar)”
- ❖ “Hestî di zimên de tune.”: “Dilin kemiği yok”
- ❖ “Ji ya dînan ve her roj îd e”: “Deliye (göre) her gün bayram”
- ❖ “Keç li metê, lawik li xalê”: “Oğlan dayıya, kız halaya çeker”
- ❖ “Malê dinê, dinê dimîne”: “Dünya malı dünyada kalır”
- ❖ “Malê egîdan li meydana”: “Yiğidin malı meydandadır”
- ❖ “Malê pir bê heram, şorên pir bê derew nabin”: “Çok mal haramsız, çok laf yalansız olmaz”
- ❖ “Mirîşka belengazan fer û fer hêk dike”: “Fukaranın tavuğu tek tek yumurtlar”
- ❖ “Mirov di heftan de çi be, di hefteyî de jî ew e”: “İnsan yedisinde neyse yetmişinde de odur”
- ❖ “Ne yê pir sal dîtî dizane, yê pir digere dizane”: “Çok yaşayan bilmez, çok gezen bilir”
- ❖ “Sebr tehl e, fêkiyê wê şîrîn e”: “Sabır acıdır, (acı ise de) meyvesi tatlıdır”
- ❖ “Te çi çand tê wî biçînî”: “Ne ekersen onu biçersin”
- ❖ “Xaltî nivê dayikê ye”: “Teyze ana yarısidir”

ENCAM:

Di vê xebatê de hewl hate dayîn ku beramberên gotinên pêşîyan yên kurdî di gotinên pêşîyan yên tirkî de bîn tespîtkirin. Ji bo pêkanîna vê armancê gotinên pêşîyan ên di pirtûkên gotinên pêşîyan ên kurmancî de lib û lib hatin xwendin û yên ku li hemberê wan di gotinên pêşîyan ên tirkî de hene hatin tespîtkirin. Gotinên pêşîyan ên kurmancî yên ku hatine tespîtkirin li gorî rêza alfabetîk hatine rêzîkirin û li hemberê wê gotinê di tirkî de kîjan gotinê pêşîyan hebe ew hate nivîsandin. Hate dîtin ku hin gotinên pêşîyan ên kurmancî û tirkî raterast weke wergerên hev tînin bikaranîn û ew gotinên pêşîyan ên bi vî awayî jî di bin sernava “Gotinên Pêşîyan ên Kurmancî û Tirkî yên Rasterast Hatine Wergerandin” hatine nivîsandin.

Beşeke din a xebata me jî ji agahiyên berfireh ên di derheqê gotinên pêşîyan de ye. Di serî de pênaseya gotinên pêşîyan ên ji aliyê hin lêkolîneran ve hate kirin û paşê taybetmendiyên gotinên pêşîyan ên sereke hatine rêzîkirin. Yekem xebatên li ser gotinên pêşîyan ên kurmancî hatine kirin jî hate nivîsandin.

Xebatên li ser gotinên pêşîyan ên kurmancî bi piranî weke xebatên berhevîkirin û weşandina gotinên pêşîyan de ne. Xebatên akademîk ên li ser gotinên pêşîyan ên kurmancî zêde nehatine kirin û hejmara wan jî kêmtir e. Divê zêdetir xebatên zanistî li ser gotinên pêşîyan ên kurmancî bêne kirin û valahiya di vê qadê de divê bê tijekirin.

Bi vê xebatê hate dîtin ku beramberê 178 heb gotinên pêşyan ên kurmancî di gotinên pêşya ên tirkî de hene û ji van 178 heban 33 heb rasterast weke wergerên hev in. Bi xebatên berfirehtir dibe ku hejmara beramberên gotinên pêşyan yê her du zimanan de zêdetir jî be. Ji van gotinên pêşyan ên hevpar tê fêmkirin ku gelên bi sedan sal in bi hev re jiyane li ser hev bandor kirine û ev bandor di mînakên wan ên gotinên pêşyan de jî xuya dike.

ÇAVKANÎ:

- Aksoy, Ö. A. (1994). *Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü*. İstanbul: İnkılâp Kitabevi.
- Aydoğdu, A. (2020). *Gotinên Pêşyan*. İzmir: Weşanên Na.
- Bingöl, A. (2014). *Gotinên Pêşyan û Biwêj*. İzmir: Weşanên Na.
- Bozarslan, M. E. (1985). *Haydariyên Giştî Di Heqê Kovara Jîn Da*. Uppsala-Sweden: Kovara Jîn, Hj. 1. r 7-89.
- Celîl, O & Celîl, C. (2019). *Gotinên Pêşyan*. Stenbol: Weşanên Wardozê.
- Çaçan, X. (2015). *Gotinên Pêşyan*. Diyarbakır: Weşanên Lîs.
- Elçin, Ş. (1977). *Halk Edebiyatı Araştırmaları*. Ankara: Kültür Bakanlığı Milli Folklor Araştırma Dairesi Yayınları.
- Elçin, Ş. (1986). *Halk Edebiyatına Giriş*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- Erşahin, İ. (2011). *Halk Kültürü ve Edebiyatı Sözlüğü*. İstanbul: Ötüken.
- Keklik, S. (2013). *Atasözleri Sadece Gerçek ve Mecaz Anlamlı Mıdır?*. MKÜ Sos. Bil. Enst. Drg. C.10. S. 22. r(239-250).
- Keskin, N. (2019a). *Folklor û Edebiyata Gelêrî*. İstanbul: Avesta.
- Keskin, N. (2019b). *Zêrka Zêra*. İstanbul: Avesta.
- Kunos, İ. (1978). *Türk Halk Edebiyatı*. İstanbul: Kervan Kitapçılık
- Mazî, M. Ç. (2018). *Ferhenga Gotinên Pêşyan*. Stenbol: Weşanxaneya Berbang.
- Oncu, M. (2014). *Gotinên Pêşyan*. Stenbol: Weşanên Enstîtuya Kurdî ya Stenbolê.
- Oncu, M. (2020). *Di Gotinên Pêşyên Kurdan de Jin*. Ankara: Sîtav.
- Öncü, M. (2019). *101 Gotinên Pêşyan 101 Çîrok*. İstanbul: Nûbihar.
- Öztürk, M. (2015). *Vekolînek Derbarê Gotinên Pêşyan Ên Kurmancî De*, Mukaddime, 6(2), 319-337.
- Reşad, A. N- F. (2009). *Mükemmel Osmanlı Lügatı*. İstanbul: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Yıldırım, K. (2012). *Kürtçe Dilbilgisi*. Mardin: Mardin Artuklu Üniversitesi Yayınları.
- Yıldız, A. (2017). *Hunera Vegotina Bedew a Devkî û Nivîskî -1-*. İstanbul: Lorya.

Perawêz:

- ¹ Bi çîçekekê nabe bihar.
- ² Hehecikek nake havîn.

Kürtçe Atasözleri ile Türkçe Atasözleri Arasında Bir Karşılaştırma

ÖZET:

Atasözleri, insanların günlük yaşamlarıyla ilgili tüm konu ve olayları içerir. Bu sebeple atasözleri toplumların veya milletlerin tanınmasında önemli rol oynar. Kürt atasözleri de bu sebeplerden dolayı çok fonksiyoneldirler. Her ne kadar Kürt atasözleri üzerine akademik çalışmalar yapılmış olsa da bu çalışmalar sayısal olarak azdır ve Kürt atasözleri üzerine yapılan çalışmalar çoğunlukla derleme ve yayınlama şeklindedirler. Kürtçe çalışmalar içerisinde Kürtçe ve Türkçe atasözlerinin karşılaştırılması üzerine az sayıda çalışma yapılmıştır. Bu çalışmamızda öncelikli amacımız Kürtçe ve Türkçe atasözleri arasında bir karşılaştırma yapmaktır. Amacımıza ulaşmak için karşılıkları Türkçede de olan Kürtçe atasözleri belirlendi ve yazıldı. Görüldü ki 178 tane Kürtçe atasözünün karşılığı Türkçe atasözlerinde de var ve bu 178 atasözünden 33 tanesi doğrudan birbirlerinin çevirisi şeklindedir. Rakamlar gösteriyor ki yüzyıllardır birlikte yaşayan bu iki millet birbirlerini etkilemişler ve ortak atasözleri kullanmışlardır.

Anahtar Kelimeler: *Kürtçe atasözleri, Türkçe atasözleri, karşılaştırma*

A COMPARISON BETWEEN KURDISH AND TURKISH PROVERBS

ABSTRACT:

Proverbs contain all topics and events related to people's daily lives. For this reason, proverbs play an important role in the recognition of societies or nations. Kurdish proverbs are also very functional for these reasons. Although there have been academic studies on Kurdish proverbs are mostly in the form of compilation and publication. Few studies have been conducted on the comparison of Kurdish and Turkish proverbs among Kurdish studies. Our primary aim in this study is to make a comparison between Kurdish and Turkish proverbs. In order to achieve our goal, Kurdish proverbs, which are also in Turkish, were determined and written. It was seen that 178 proverbs in Kurdish are also included in Turkish proverbs, and 33 of these 178 proverbs are directly translating each other. The figures show that these two nations who have lived together for centuries, have influenced each other and used common proverbs.

KeyWords: *Kurdish proverbs, Turkish proverbs, comparison.*